

**Антон Філіпенко**

## **ЕКОНОМІЧНИЙ СВІТ: ЕПІСТЕМОЛОГІЯ**

*Розглянуто епістемологічну структуру економічного світу у філософському та наукознавчому вимірах. Сформульовані основні вимоги до економічного знання: повнота, репрезентативність та адекватність, визначеність, певність, нейтральність, неупередженість, апіорна заданість на неспростовність (аподиктичність) та повноту відображення предмета, несуперечливість вихідних принципів. Економічне знання розгортається за такими епістемологічними рангами: суще 1-го порядку – економічна реальність (потенційне буття), суще 2-го порядку – економічна дійсність (акциденційне буття), суще 3-го порядку – мистецтво економіки (вторинні сутності). Зазначається, що науковий раціоналізм створює необхідні та достатні підстави для формування гомогенної, цілісної системи економічних знань.*

*Ключові слова:* епістемологія, теорія, знання, онтологія, причинність, структура, суще, дискурс.

*JEL:* A10, B41.

Епістемологічні виміри<sup>1</sup> економічного світу включають у себе питання сутності, природи економічного знання, проблеми, пов'язані з методами і способами отримання економічного знання, з його структурою і функціями, з категоріальним устроєм економічної науки та її предметними рамками<sup>2</sup>. Епістемологія в сучасному розумінні визначається як знання про знання або теорія знання, тобто те, що традиційно називають у пострадянській філософській та наукознавчій літературі гносеологією чи теорією пізнання. Традиційні (класичні) запитання, на які намагається дати відповідь епістемологія, включають у себе такі: що ми можемо знати та чи взагалі можемо щось знати? (сократівське "я знаю, що я нічого не знаю"). Що таке знання, яким вимогам має відповідати особистість, що прагне оволодіти знаннями? Які існують види знання та як можна його класифікувати? Звідки ми отримуємо знання, у який спосіб вибудовуються наші знання? Чи є види знань, що слугують основою для всіх інших видів знань? В узагальненому вигляді йдеться про можливий обсяг знань, їхню природу, види, джерела та структуру знань (Hübner, 2015. Р. 6).

Основні вимоги до знання, у тому числі до економічного знання:

- повнота, репрезентативність та адекватність (відповідність) предмета, тобто знання є своєрідним дзеркалом економічного світу;
- визначеність, певність;

---

*Філіпенко Антон Сергійович (anton\_filipenko@ukr.net) д-р екон. наук, проф.; професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.*

<sup>1</sup> "Епістема" – у давньогрецькій мові означала "уміння", "мистецтво", "досвідченість", "знання", "наукове знання" (Князева, 2012, с. 64).

<sup>2</sup> Власна версія економічного знання викладена В. Тарасевичем (Тарасевич, 2014. С. 29–50).

- нейтральність, неупередженість, апіорна заданість на неспростовність (аподиктичність) та повноту відображення предмета;
- несуперечливість вихідних принципів (*The Blackwell Guide to Epistemology*, 2006. Р. 416).

Для глибшого розуміння сутності епістемології як наукового поняття звернемося до античних філософів. Вихідна епістемологічна позиція Аристотеля полягала в тому, що, по-перше, у системі знання знаходимо відповідь не лише на питання "що є", а й на питання "чому є", тобто знання фактів є першим кроком, а з'ясування їхніх причин – другим кроком або, іншими словами, епістемологія спирається як на принцип феноменологічного описання та класифікації "наявного", так і на принцип причинного пояснення. При цьому причинна функція знання розглядається як його основна функція. "Люди досвіду, – писав Аристотель, – знають фактичне положення, <що справи йдуть так-то>, чому так – не знають; між тим люди мистецтва знають "чому" і осягають причину" (*Аристотель*, 2006. С. 6–7). Отже, головне в знанні – знання причин. По-друге, первинною категорією, за Аристотелем, є сутність, вторинними – якість, кількість, відносини (*Визгин*, 1982. С. 157). Акцентуючи увагу на знанні причин, Аристотель зауважує, що науковий аналіз має розглядатися крізь призму чотирьох видів суджень, які можуть бути описані так: "Який це тип?" "Звідки це?" "Що воно робить?" "Задля чого?" (цит. за: *Toulmin, Rieke, Janik*, 1984. Р. 315). Отже, суть концептуальних або онтологічних питань полягає у визначенні природи причинності, а епістемологічних – як ми пізнаємо причинно-наслідкові зв'язки? та як ми робимо висновки з наявної інформації і переходимо до основних причинно-наслідкових зв'язків?

Платон розглядає знання як відчуття, що пов'язане з концепцією "рухомого буття", беручи до уваги два види руху: переміщення та зміни. Переміщення є кількісним процесом, зміна – якісним. Декарт називав епістемологію першою філософією, ставлячи питання на кшталт попередніх: "Що таке знання? Як можливе знання? Що ми повинні робити для набуття знань?". Картезіанська епістемологія вважається фундаменталістською, піддається критиці за її надскладний характер (*Ernst*, 2014. Р. 99).

Отже, підсумовуючи вищезазначені висловлювання, слід підкреслити, що сучасні запитання майже не відрізняються за змістом від античних, коли йдеться про епістемологію або теорію знання<sup>3</sup>. Першим залишається питання "що таке знання?", другим – "як отримати (здобути) знання?" та "як переконатися про істинність знання?". Відповідь на перше запитання є на перший погляд доволі простою – знання про економічний світ як частину всесвіту окреслює його епістемологічна структура. Економічний світ у свою чергу постає як економічне буття та економічне суще, або, за Аристотелем, як субстанційне та акцидентійне буття. Критикуючи Парменіда, Аристотель наголошує на різноманітті сущого як форми буття, на різновідтінках смислів, у яких висловлюється буття, тобто "суще має багато значень" (*Аристотель*. С. 71–72, 158). Економічне буття становить загальну основу економічного сущого, суще ж розкриває зміст економічного буття. На цьому структурному рівні економічне знання може бути розгорнуте за такими епістемологічними рангами: суще 1-го порядку – економічна реальність (потенційне буття), суще 2-го порядку – економічна дійсність (акцидентійне буття), суще 3-го порядку – мистецтво економіки (вторинні сутності)<sup>4</sup>.

<sup>3</sup> У статті не розглядаються такі принципи для філософської епістемології поняття та категорії, як "трилема Агріппи", проблема Гетіера та ін.

<sup>4</sup> Онтологія економічного світу або вчення про економічний світ окреслює предметне поле економічної науки; епістемологія включає в себе систему знань про економічний світ. Між цими фундаментальними поняттями існує діалектичний взаємозв'язок. Кант уважав первин-

Епістемологічний аспект суцього першого порядку полягає у сукупності знань щодо економічного змісту ресурсів та інституцій як основоположних категорій економічної науки та господарської практики. Однак на цьому рівні вони розглядаються в контексті економічної реальності, коли ресурси та інституції лише потенційно створюють передумови економічного поступу та є "пасивними якостями" за Аристотелем. На цьому рівні епістемологічного аналізу вони являють світ можливого, що, на переконання Лейбніца, теж є предметом знання (цит. за: *Окороков, 2013, С. 217*). Ресурси та інституції як іманентні атрибути економічного світу становлять його ядро, серцевину. Знання про них завжди залежало від соціального середовища, від наукового, технічного та технологічного поступу. Тобто соціальна епістемологія як наука про концептуальні та нормативні стандарти соціальних вимірів знання справляє вирішальний вплив на рівень, характер, структуру економічного знання, у цьому разі на знання про ресурси та інституції (*Schmitt, p. 354*).

Справді, знання про зазначені складові економічного світу часів давніх цивілізацій, античності, середньовіччя, індустріалізму та новітньої (сучасної) доби різняться кардинальним чином. Однак присутня й певна наступність у знаннєвій інтерпретації ресурсно-інституційних проблем, зокрема, базових джерел продовольчих ресурсів (земля, вода, рослинний і тваринний світ), традицій, звичаїв, соціальних та економічних норм тощо. Наприклад, така форма міжродового та міжплемінного обміну, як реципрокність, вважається одним із головних принципів сучасної концепції солідарної економіки (*Social and Solidarity Economy. Beyond the Fringe, 2015. P. 50*), чи принципи римського права "Lex Mercatoria", що становлять міжнародні норми, на основі яких функціонують чинні на сьогодні міжнародні інституції у різноманітних формах – міждержавних угод, наднаціональних законодавчих норм (Європейський Союз), міжнародних організацій, приватних об'єднань.

Знання про суще 2-го порядку, економічну дійсність чи акцидентійне буття є рефлексією господарської практики всіх часів і народів і знаходить своє втілення в економічній теорії, в прикладних економічних науках, в економічній історії, в історії економічних учень тощо. Соціальна епістемологія розрізняє при цьому три типи знання: індивідуальне знання, детерміноване соціальними умовами, знання, отримане в результаті різних соціальних форм організації когнітивної праці, та колективне знання (*Schmitt, p.354*). За першого типу розглядаються соціальні умови щодо продукування та отримання знання індивідуумами; за другого – йдеться про епістемологічно оптимальний розподіл та спеціалізацію окремих індивідів чи творчих груп, спрямованість їхніх інтелектуальних зусиль на вирішення певних завдань та відповідальності перед суспільством у контексті соціальних відносин; за третього типу, носієм якого є творчі групи, наукові спільноти, інституції, знання узагальнюється з додаванням знань з інших джерел на предмет визначення залежності знання від соціальних відносин. Обсяг економічних знань надзвичайно широкий, особливо з урахуванням повсякденного знання, тому робимо наголос на наукових економічних знаннях<sup>5</sup>.

ною епістемологію (гносеологію). У зв'язку з цим окремі економічні категорії є спільними для обох понять, виконуючи водночас різні евристичні функції. К. Поппер ототожнює епістемологію з теорією наукового методу, тобто з методологією (*Поппер, 2010. С. 51*).

<sup>5</sup> К. Поппер надає важливого значення повсякденним знанням, вважаючи їх основою отримання наукового знання, однак первинним, чи фоновим знанням, він називав знання, яке узгоджується з якоюсь часткою існуючого знання (*Поппер, 1983, с. 360*). Сучасна німецька дослідниця А. Керн переймається питанням, чи може помилкове знання описуватися як деяка корисна інформація? (*Антоновский, 2012. С. 38*).

Усі три типи знання притаманні економічній епістемології, структура якої відображає, насамперед, економічну дійсність, тобто реальні господарські явища і процеси. Індивідуальний характер "виробництва" економічного знання переважав протягом аграрної цивілізації (VIII–VII тис. до н.е. – XVII ст.). Перша глобальна наукова революція (XVII ст.) та індустріальна революція (XVIII ст.) започаткували перехід до другого типу економічного знання. Апофеозом епістемологічного індивідуалізму можна вважати працю А.Сміта "Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй"; зародки другого типу економічного знання можна знайти вже в перших університетах.

Друга глобальна наукова революція (кінець XVIII – середина XIX ст.), що характеризувалася становленням дисциплінарно організованої науки, остаточно закріпила соціальні форми продукування наукового економічного знання в університетах, на кафедрах, в департаментах, на факультетах, у наукових товариствах тощо. У XIX ст. у середовищі економічної науки зароджується епістемологічний плюралізм, за якого економічний світ пояснюють різні, часто протилежні, епістемологічні дискурси (класика, марксизм, маржиналізм, інституціоналізм). Якщо на попередніх етапах переважав аристотелівський принцип "подібне пояснюється подібним", тобто економічне пояснюється економічним, то у XVIII–XIX ст. відбувається епістемологічна диверсифікація економічної науки за рахунок використання арсеналу таких наук, як механіка, математика, фізика, біологія, статистика та ін. Водночас зберігається наступність з ключових епістемологічних понять (поділ праці, багатство, обмін, держава тощо). Так, багато спільного знаходимо у міркуваннях Платона про поділ праці (V ст. до н.е.) і А.Сміта (XVIII ст.). Такою ж мірою це стосується поглядів Аристотеля та Дж.Ст.Мілля на природу багатства.

Третій тип соціальної епістемології – колективні знання є переважно продуктом XX ст., коли економічні проблеми почали досліджуватися в рамках науково-дослідних інститутів, корпорацій, творчих колективів університетів. Яскравим прикладом колективних економічних знань є функціонування в наш час низки міжнародних соціальних мереж (networks) в галузі економічних наук (економічний метод, економічна філософія, неортодоксальна економіка, солідарна економіка та ін.).

Епістемологічний зріз мистецтва економіки (суцце 3-го порядку) сягає часів давніх цивілізацій (кодекс вавилонського царя Хаммурапі, давньоіндійський кодекс "Артхашастра"); античності – римське право, праці античних філософів; середньовіччя – "Магна карта" (1215), "Руська правда", меркантилізм; епохи індустріалізму – "мистецтво економіки" Н. Сеніора, Дж.Н. Кейнса, Дж.Ст. Мілля. Завдяки працям останніх у економічній науці утвердився термін "нормативна економіка". На певних етапах (світові економічні та фінансові кризи, сучасна криза в євросоні) мистецтво економіки (економічна політика) набуває вирішального значення.

Друга ключова проблема економічної епістемології – способи і методи отримання наукового знання. При цьому можливими є три рівні трактування каналів генерування знань. Перший рівень – теоретичний, який забезпечує пряме сприйняття знань на теоретичному, концептуальному рівні (теореми, моделі, аксіоми тощо). На цьому рівні використовуються переважно методи індукції та абдукції. Другий рівень є проміжним, стосується конкретних наук чи окремих досліджень на основі використання дедуктивного методу та причинно-наслідкових зв'язків. На третьому, вищому рівні формулюється загальна епістемологічна теорія, яка пояснює, як взагалі

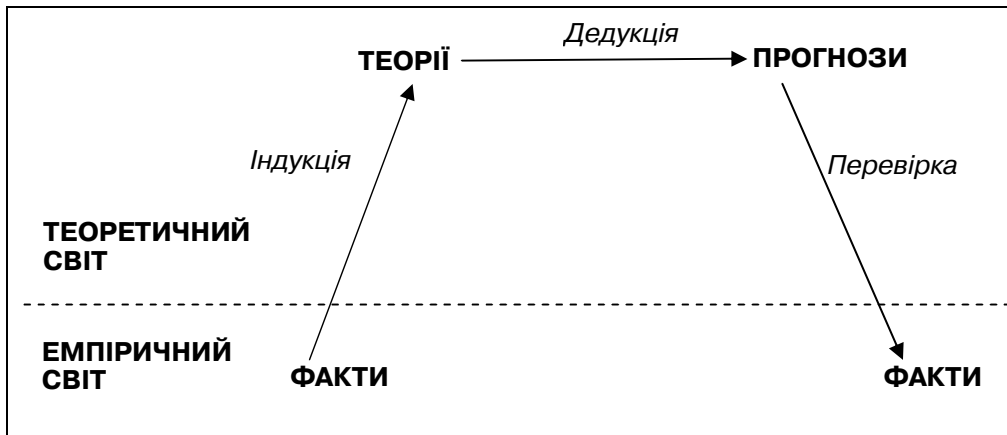
можливе знання. Тут розглядаються такі поняття, як фундаменталізм, когерентизм, ймовірнісність, надійність, прямий (епістемологічний) реалізм (Pollok, 2006. Р. 383; Ernst, 2014. Р. 144). Звісно ж, усі три рівні взаємодіють між собою, доповнюючи одне одного. На найвищому рівні існує проблема епістемологічної правомірності, тобто адекватності наукового знання та категорій і понять, що його відображають, реальним процесам, об'єктам та предметам, що досліджуються. Особливої гостроти набуває це явище в умовах так званого наукового імперіалізму, коли окремі науки, в тому числі економічна, розповсюджують свій вплив на інші галузі наук.

При цьому загальні знання про світ включно з економічним отримали назву структурної теорії епістемологічної правомірності, а логічний аналіз епістемологічної правомірності та функціонування її структурної теорії називають аналітичною теорією епістемологічної правомірності. Структурна теорія включає в себе фундаменталізм, когерентизм та прямий (епістемологічний) реалізм. Аналітична теорія епістемологічної правомірності спирається на такі поняття, як надійність, достовірність, адекватність наукового знання.

В економічних дослідженнях, безумовно ж, використовуються відомі в гуманітарних науках стандартні методи та засоби наукового пізнання. Завданням же економічної епістемології є розкриття принципів, методів, підходів, що виявляють специфіку економічного знання, зрештою знання про економічний світ. Вихідними положеннями в дослідженні економічних процесів (отриманні економічних знань) є наукова раціональність, гіпотетико-дедуктивний метод, принцип загальної рівноваги, теорія ігор, ймовірно-стохастичний підхід, системно-синергетичний аналіз, інші методи і підходи, які дозволяють отримати знання та науково-дослідні результати на мікро-, макро- та геоелементному рівнях. Наукові економічні знання розгортаються за двома основними напрямками<sup>6</sup>. З одного боку, концептуальні, теоретико-методологічні засади, зміст і структура предмета дослідження, тобто його головні онтологічні виміри будуються на основі принципів наукового пізнання, наукової раціональності. З іншого боку, наукові знання мають прикладний аспект, тобто розглядаються як важливий та зростаючий чинник соціально-економічного розвитку в умовах сучасного етапу науково-технологічної революції, коли формується економіка знань, креативна економіка. Науковість економічних знань полягає в тому, що вони, по-перше, повинні бути синтетичними, тобто описувати несуперечливий, можливий світ. По-друге, економічні знання мають відповідати критерію демаркації<sup>7</sup> та описувати світ можливого досвіду. По-третє, вони повинні відрізнятися від інших подібних систем гуманітарного знання як такі, що являють собою наш світ досвіду (Поппер, 2004. С. 38-39). Зазначені принципи (положення) є вихідними при поясненні складного, суперечливого економічного світу. З теоретичних позицій економічна наука, яка описує економічний світ, відповідає критерію демаркації, тобто вона відрізняється від математики, логіки, метафізичних систем (Поппер, 2004. С. 31). За використання аналітичного підходу можна спостерігати певну циклічність при створенні знань (рисунок).

<sup>6</sup> В епістемологічній системі Ф. Гайска виділяються два типи знань: наукові, теоретичні знання, чи знання про загальні правила та емпіричні знання або знання щодо обставин певного місця і часу. В обох типах присутні також невисловлювані (мовчазні), імпліцитні знання (Scheall, 2015. Р. 44).

<sup>7</sup> "Демаркаційний критерій – будь-який принцип поділу інтелектуальної діяльності на два взаємовиключні класи – науку та ненауку" (Блауг, 2004. С. 373).



**Рисунок. Циклічність створення знань в аналітичному дискурсі**

*Джерело:* створено автором.

Перший етап циклу включає перехід від оригінальних емпіричних спостережень до теоретичних узагальнень. Маємо індуктивний спосіб створення знань, за якого творці знань в окремих випадках роблять узагальнюючі висновки, тобто будують теорії про каузальні знання. Рух знизу вгору від фактів до теорії має назву "bottom-up approach". Задля отримання конкретних знань у певній економічній галузі (секторі) відбувається рух згори вниз, тобто використовується метод дедукції (top-down approach). За цього способу творець знань робить поодинокі висновки із загальних законів, тобто здійснюється логічний аналіз того, що формулює загальна теорія щодо конкретних фактів. Повернення до фактів дозволяє з'ясувати дієвість, правильність теорії. Крім індукції і дедукції, у процесі отримання економічних знань використовується метод абдукції. Абдукція є своєрідним поєднанням індукції та дедукції. Абдукція починається з фактів, як індукція, але вона бере до уваги і теоретичні знання і є ближчою до дедукції. Це означає, що процес дослідження складається з чергування між (існуючими) теоріями і фактами, де вони розглядаються в світлі одне одного.

Третій і останній крок епістемологічного циклу – підтвердження теорії, чи корроборація за Поппером.

Структура економічної епістемології є динамічною, диверсифікованою і навіть гетерогенною. Її міждисциплінарний, мульти- та трансдисциплінарний характер (Keizer, 2015) проявляється, зокрема, і в широкій математизації економічної науки, у побудові та використанні економічних моделей. Засилля математики в економічному знанні зустрічає обґрунтовану критику серед фахівців. Водночас економічне моделювання прирівнюють до епістемологічної революції в економічній теорії (*The Journal of Economic Methodology*, 2015. Р. 241). Моделювання спричинює появу паралельного (альтернативного) економічного світу – світу моделей<sup>8</sup>, які часто відображають не стільки економічні процеси і явища, скільки математичні та економетричні закономірності. Під час роботи 30-го конгресу Європейської економічної асоціації, який відбувся в серпні 2015 р. в університеті м. Мангейма (Німеччина), було подано 920 презентацій, у переважній більшості побудованих на економічних моделях. Дискусії розгорталися головним чином навколо коректності моделей, методологічного ін-

<sup>8</sup> Економісти "досліджують світ економічних моделей", – пише М.Морган (Morgan, 2012. Р. 217).

струментарія тощо. Натомість реальні економічні процеси (політика жорсткої економії, ринок праці, безробіття серед молоді, криза в євронзоні та ін.) залишилися поза увагою конгресу.

Повертаючись до наукових принципів формування економічних знань, зазначимо, що науковий раціоналізм, "наукові факти становлять головний зміст наукового знання та наукової роботи. Це головний фонд науки..., який за своєю достовірністю не може викликати сумнівів та різко відрізняє науку від філософії та релігії" (Вернадський, 1997. С. 414–415).

На думку А. Вайтгеда, наукове пізнання являє собою поєднання двох шарів. Перший шар складається з безпосередніх даних, отриманих конкретними спостереженнями. Другий шар зумовлений нашим спільним способом осягнення світу. Їх можна назвати Шаром спостережень та Концептуальним шаром, причому перший з них завжди сприймається крізь призму Концептуального шару. З підходом А.Вайтгеда кореспондує фронтальна модель пізнавального процесу С.Кримського, відповідно до якою "чуттєво-емпіричне і теоретичне з обох боків (начебто двома руками) охоплюють досліджуваний об'єкт, а в центрі цього "фронту пізнання" знаходиться творча активність інтуїції, уявлення, символічних образів, категоріальних матриць синтезу емпіричного та теоретичного" (Крымский, 2000. С. 234). Таким чином, науковий раціоналізм, по-перше, створює необхідні та достатні підстави для формування гомогенної, цілісної системи економічних знань, що характеризується внутрішньою єдністю. По-друге, раціональність надає науковому економічному дискурсу риси і властивості, що відрізняють його від релігійного, міфологічного, художнього та інших дискурсів<sup>9</sup>.

Важлива складова наукового знання пов'язана з розкриттям його ролі і значення в соціально-економічному і культурному розвитку. При цьому розрізняють практичні чи інструментальні знання, інтелектуальні та духовні знання (Махлуп, 1966. С. 49, 51). Своєю чергою практичні знання діляться на професійні, знання в галузі конкретної економіки, знання робітника, політичні знання, знання у сфері домогосподарства, інші практичні знання. Інтелектуальні знання безпосередньо задовольняють інтелектуальні потреби, спрямовані на отримання широкої гуманітарної та природничої освіти та загальної культури. Джерелами духовного знання є релігійні доктрини та вірування, які індивідуум вибирає згідно зі своїми переконаннями. Такий своєрідний поділ, що існує в системі знання, так само як і поділ праці, сприяє значній економії часу, та відповідно, продуктивнішому використанню ресурсів.

Однією з провідних тенденцій економічної епістемології останньої чверті ХХ – початку ХХІ ст. є так званий економічний імперіалізм. Внаслідок розширення предметного поля економічної епістемології створюються нові галузі знання, наприклад, економічна соціологія, економічна психологія, нейроеконіміка, еконофізика тощо. При цьому виникає проблема розмивання предмета економічної науки, втрати нею гомогенності, цілісності, моністичності. Одним із шляхів запобігання даному процесові є, на наш погляд, посилення методологічних, теоретичних, онтологічних та епістемологічних основ економічної науки на базі наукової раціональності та моніс-

<sup>9</sup> Водночас В.І. Вернадський наголошував, що "окремі частини навіть сучасного наукового світогляду були досягнуті не на шляху наукового пошуку чи наукової думки – вони увійшли в науку ззовні: із релігійних ідей, із філософії, із суспільного життя, з мистецтва" (Вернадський, 2005. С. 18).

тичного когнітивного підходу. Це дозволить зміцнити економічну теорію як теоретико-методологічну основу прикладних економічних наук, наповнити її новим змістом у контексті наукових викликів епохи постмодерну.

### Література

- Антоновский А. Ю. (2012). Немецкоязычная теория познания и социальная эпистемология в первой декаде XXI века // Эпистемология в XXI веке. Москва: ИФ РАН.
- Аристотель (2006). Метафизика. М.: Эксмо.
- Блауг М. (2004). Методология экономической науки, или Как экономисты объясняют // Вопросы экономики. Москва.
- Вернадский В.И. (1997). О науке. Т.1. Научное знание. Научное творчество. Научная мысль. Дубна: Феникс.
- Вернадський В.І. (2005). Вибрані праці. Київ: Наукова думка.
- Визгин В.П. (1982). Генезис и структура качественности Аристотеля. Москва: Наука.
- Князева Е.Н. (2012). Эволюционная эпистемология: современный взгляд // Эпистемология: перспективы развития. Москва.
- Крымский С. (2000). Философия как путь человечности и надежды. Киев: Курс.
- Махлуп Ф. (1966). Производство и распространение знаний в США. Москва: Прогресс.
- О कोरोков В. (2013). Логика, математика или метафизика: так достаточно ли основательности в концепции Лейбница? // Sententiae, № 2.
- Поппер К. (1983). Логика и рост научного знания. Москва: Прогресс.
- Поппер К. (2010). Логика научного исследования. Москва: АТС Астрель.
- Тарасевич В.М. (2014). Економіко-теоретичне знання: будова, структура та генеза у філософсько-науковому вимірі // Економіка України, № 2.
- Ernst G. (2014). Einführung in die Erkenntnistheorie. 5. Auflage. Darmstadt.
- Hübner J. (2015). Einführung in die Theoretische Philosophie. Stuttgart-Weimar. The Journal of Economic Methodology//Volume 22, No. 2, June, 2015.
- Keizer P. (2015). Multidisciplinary Economics. A methodological Account. Oxford University Press.
- Morgan M.S. (2012). The World in the Model: How Economists Work and Think. Cambridge University Press.
- Pollok J.L. (2006). Procedural Epistemology – At the Interface of Philosophy and AI. // The Blackwell Guide to Epistemology / Ed. By Greco J. and Sosa E. Carlton.
- Scheall S. (2015). Lesser degrees of explanation: further implications of F.A. Hayek's methodology of sciences of complex phenomena // Philosophy and Economics, Vol. 8, Spring.
- Schmitt F. (2006). Social Epistemology // The Blackwell Guide to Epistemology / Ed. By Greco J. and Sosa E. – Carlton.
- Social and Solidarity Economy. Beyond the Fringe (2015) / Ed. By Utting P. London.
- The Blackwell Guide to Epistemology (2004) / Ed. By Greco J. and Sosa E. Carlton.
- Toulmin S., Rieke R., Janik A. (1984). An Introduction to Reasoning. Second Edition, London.

### References

- Antonovskij A. Ju. (2012). Nemeckojazychnaja teorija poznanija i social'naja jepistemologija v pervoj deкаде HHI veka [The German Social Theory of Knowledge and Epistemology in the First Decade of the XXI Century] *Jepistemologija v XXI veke*. Moskva: IF RAN. (In Russian)
- Aristotel' (2006). Metafizika [Metaphysics]. Moskva: Jeksmo. (In Russian)
- Blaug M. (2004). Metodologija jekonomicheskoi nauki, ili Kak jekonomisty ob#jasnjajut [The Methodology of Economics, or How Economists Explain] *Voprosy ekonomiki*. Moskva. (In Russian)
- Vernadskij V.I. (1997). O nauke. T.1. Nauchnoe znanie. Nauchnoe tvorcestvo. Nauchnaja mysl'[On Science. V.1. Scientific Knowledge. Scientific Creativity. Scientific Thought.] Dubna: Feniks. (In Russian)
- Vernadskij V.I. (2005). Vybrani pratsi. Kyiv: Naukova dumka. (In Ukraine)
- Vizgin V.P. (1982). Genезis i struktura kvalitativizma Aristotelja [Genesis and structure kvalitativizma Aristotle]. Moskva: Nauka. (In Russian)
- Knjazeva E.N. (2012). Jevolucionnaja jepistemologija: sovremennyj vzgljad [Evolutionary Epistemology: A Modern Look] *Jepistemologija: perspektivy razvitija*. Moskva. (In Russian)
- Krymskij S. (2000). Filosofija kak put' chelovechnosti i nadezhdy [Philosophy as a Way of Humanity and Hope] Kiev: Kurs. (In Russian)
- Mahlup F. (1966). Proizvodstvo i rasprostranenie znanij v SShA [Production and dissemination of knowledge in the United States]. Moskva: Progress. (In Russian)



- Okorokov V. (2013). Logika, matematika ili metafizika: tak dostatochno li osnovatel'nosti v koncepcii Lejbnica? [Logic, Mathematics or Metaphysics: Because There Is Enough Solidity in the Concept of Leibniz?] *Sententiae*, № 2. (In Russian)
- Popper K. (1983). Logika i rost nauchnogo znaniya [Logic and the growth of scientific knowledge]. Moskva: Progress. (In Russian)
- Popper K. (2010). Logika nauchnogo issledovanija [The Logic of Scientific Research]. Moskva: ATS Astrel'. (In Russian)
- Tarasevych V.M. (2014). Ekonomiko-teoretychne znannia: budova, struktura ta geneza u filosofsko-naukovomu vymiri [Economiko-Theoretical Nature of Knowledge: Composition, Structure and Genesis in Philosophical-Natural Measures] *Ekonomika Ukrainy*, № 2. (In Ukraine)
- Ernst G. (2014). Einführung in die Erkenntnistheorie. 5. Auflage. Darmstadt. (In German)
- Hübner J. (2015). Einführung in die Theoretische Philosophie. Stuttgart-Weimar. (In German)
- The Journal of Economic Methodology*, Vol. 22, No. 2, June, 2015. (In English)
- Keizer P. (2015). Multidisciplinary Economics. A Methodological Account. Oxford University Press. (In English)
- Morgan M.S. (2012). The World in the Model: How Economists Work and Think. Cambridge University Press. (In English)
- Pollok J.L. (2006). Procedural Epistemology – At the Interface of Philosophy and AI. *The Blackwell Guide to Epistemology* / Ed. By Greco J. and Sosa E. Carlton. (In English)
- Scheall S. (2015). Lesser degrees of explanation: further implications of F.A. Hayek's methodology of sciences of complex phenomena, *Philosophy and Economics*, Vol. 8, Spring. (In English)
- Schmitt F. (2006). Social Epistemology, *The Blackwell Guide to Epistemology* / Ed. By Greco J. and Sosa E. – Carlton. (In English)
- Social and Solidarity Economy. Beyond the Fringe (2015). Ed. By Utting P. London. (In English)
- The Blackwell Guide to Epistemology (2004). Ed. By Greco J. and Sosa E. Carlton. (In English)
- Toulmin S., Rieke R., Janik A. (1984). An Introduction to Reasoning. Second Edition, London. (In English)

Надійшла в редакцію 17.09.2015 р.

---



---

## ECONOMIC WORLD: EPISTEMOLOGY

**Anton Filipenko**

**Author affiliation:** Doctor of Economics, Prof., Institute of International Relations at Taras Shevchenko National University of Kyiv. E-mail: anton\_filipenko@ukr.net.

The author considers the epistemological structure of the economic world in philosophical and scientific dimensions and formulates the basic requirements for economic knowledge, such as: completeness, representativeness and adequacy, determination, certainty, neutrality, impartiality, a priori predetermination for irresistibility (apodicticity) and complete display of object, and consistence of initial principles. Economic knowledge evolves along the following epistemological ranks: the existing of the 1st order – economic reality (potential being), the existing of the 2nd order – economic reality (accident being), and the existing of the 3rd order – the art of economics (secondary essentialities). It is noted that scientific rationalism creates the necessary and reasonable preconditions for a homogeneous and integrated system of economic knowledge.

**Key words:** epistemology, theory, knowledge, ontology, causality, structure, existence, discourse

**JEL:** A10, B41.